

La memòria de les arts escèniques catalanes i les TIC. L'experiència del Museu de les Arts Escèniques

Anna Valls Pasola

El Museu de les Arts Escèniques (MAE) de l'Institut del Teatre de Barcelona engloba un museu, una biblioteca i un arxiu. L'Institut és el centre més important de formació, investigació i difusió de les arts escèniques de Catalunya i el MAE ha actuat des dels seus inicis en clau nacional recopilant documentació i objectes associats a les arts escèniques catalanes des de fa cent anys.

Durant molts anys, va ser un centre focalitzat en la catalogació i la preservació de les seves col·leccions, però darrerament s'ha transformat en un centre modern que vol excel·lir en la cultura de la difusió del patrimoni i dels serveis de suport a la docència i la recerca. En aquest procés de transformació, dut a terme en sis anys, les noves tecnologies hi han tingut un paper clau.

L'article presenta el MAE i entra, tot seguit, en el procés de canvi a través de les tecnologi-

es de la informació que es va portar a terme en tres fases. La primera etapa (2008-2009), «Reacció», reflecteix el pas de treballar segons la demanda de les urgències a iniciar una planificació d'acord amb uns objectius. En la segona etapa (2010-2011), «Proacció», ja no solament es feia el que es demanava, sinó que es proposaven projectes. En el cas del MAE, es va desenvolupar la intranet corporativa i el sistema d'informació sobre espectacles. La tercera etapa (2012-2013), «Innovació», es caracteritza pel desenvolupament de projectes que són a l'avantguarda, com la creació d'un nou dipòsit digital basat en l'innovador *framework* Hydra. Finalment, es presenta una valoració del projecte de canvi.

Paraules clau: TIC, difusió del patrimoni, Museu de les Arts Escèniques (MAE).

El Museu de les Arts Escèniques (MAE) de l'Institut del Teatre (IT) de Barcelona engloba un museu, una biblioteca i un arxiu. L'Institut és el centre més important de formació, investigació i difusió de les arts escèniques de Catalunya i el MAE ha actuat des dels seus inicis en clau nacional recopilant documentació i objectes associats a les arts escèniques catalanes des de fa cent anys.

Els seus objectius principals són els següents:

- Preservar, documentar i difondre la memòria de les arts escèniques de Catalunya recopilant tota la documentació associada (textos, programes de mà, esbossos escenogràfics, figurins, vestits...).
- Donar suport a la docència i la recerca que s'imparteix als diferents centres docents de l'Institut del Teatre.
- Donar resposta a les demandes d'informació sobre les arts escèniques catalanes.

El MAE està format per quatre serveis: un museu, una biblioteca docent, una biblioteca històrica de reserva i un arxiu. Es tracta d'un model força únic, ja que el més habitual és que s'ofereixin aquests quatre serveis, però en organitzacions separades. Així, per exemple, a l'Estat espanyol la documentació i les col·leccions d'arts escèniques es troben repartides entre la Reial Escola Superior d'Art Dramàtic (RESAD), que té la biblioteca docent, el Museu Nacional de Teatre, a Almagro (Ciudad Real), que reuneix les col·leccions museístiques, el Centre de Documentació Teatral de l'Institut Nacional de les Arts Escèniques i de la Música (INAEM), que conserva la part d'arxiu, i la Biblioteca Nacional d'Espanya (BNE), que preserva les col·leccions bibliogràfiques patrimonials.

Els orígens del MAE (Graells, 1990: 58-61) es troben en la creació del Museu del Teatre que el crític i historiador Marc Jesús Bertran va proposar a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1913 i que el 1923 va passar a formar part de l'Escola d'Art Dramàtic (que més endavant es transformaria en l'Institut del Teatre). El museu va obrir la primera sala al públic el 1940 i l'exposició permanent el 1954, al Palau Güell de Gaudí. A partir d'aquell moment, la biblioteca docent va créixer en un espai separat del museu i d'un incipient arxiu fotogràfic.

El 1968 es va crear la biblioteca històrica de reserva, fruit de la compra del millor fons bibliogràfic teatral de l'àmbit espanyol i català. Més de setanta mil llibres amb una magnífica col·lecció del Segle d'or i de manuscrits catalans del segle XIX i de l'inici del XX, als quals cal afegir més de vint mil documents d'arxiu. A partir d'aquell any, es parla de la biblioteca-museu.

L'actual concepció d'integrar arxiu, biblioteca i museu va sorgir a la dècada de 1970 fruit d'una renovació pedagògica i del replantejament de les activitats d'investigació, documentació i difusió de la mà de Hermann Bonnín i de Xavier Fàbregas, que van impulsar que la biblioteca-museu prengué una nova dimensió afegint a les seves línies de treball la de centre de documentació i arxiu. Si bé des de l'inici s'havien recollit documents d'arxiu, aquesta recopilació es va fer amb una perspectiva més històrica i patrimonial, però a partir dels anys setanta es va treballar d'una forma més proactiva, recopilant ja en el dia i dia la documentació que més tard formaria part de la història.

L'any 2000 la biblioteca docent es va fusionar amb la biblioteca històrica, que, juntament amb l'arxiu i el museu, va passar a formar part d'un mateix servei.

Fins aquí una mica d'història. Amb la informació exposada, és fàcil imaginar que el MAE conté documents i objectes que pertanyen a les tipologies més variades. A continuació, les descrivim breument (Valls, 2013: 29-33).

Fons bibliogràfic. Més de cent vint-i-cinc mil volums. De la part històrica destaquen més de cinc mil manuscrits, disset mil impresos dels segles XVII i XVIII i trenta mil impresos del segle XIX. Aquest fons no només és important en l'àmbit

català, sinó que també reuneix una col·lecció molt destacada del teatre espanyol del Segle d'or.

Arxiu fotogràfic. Cobreix bàsicament l'escena catalana i conté més de tres-centes mil imatges d'espectacles, d'actors, de cantants lírics, de compositors, d'instrumentistes, d'escenògrafs i d'autors literaris, per posar-ne alguns exemples.

Arxius personals i d'organitzacions. Es conserven arxius personals d'actors, de ballarins, de directors (Carmen Tórtola Valencia, Adrià Gual, Xavier Regàs, etc.), de companyies o teatres (Teatre Malic, La Fura dels Baus, Associació Marató de l'Espectacle), d'empresaris (Luis París/Teatro Real), etc. Aquests fons solen barrejar diferents tipologies, però en general hi destaquen la correspondència, les notes manuscrites, els reculls de premsa i els àlbums de fotografies.

Col·lecció escenogràfica: esbossos, figurins i maquetes. Aplega especialment escenògrafs i figurinistes catalans o que han treballat bàsicament a Catalunya. Conté més setze mil documents des de finals del segle XIX fins a l'avantguarda.

Cartells. Es conserven més de set mil cinc-cents cartells d'àmbit teatral de procedències diverses i d'abast geogràfic europeu, tot i que actualment se'n recullen només de l'àmbit català

Programes de mà i dossiers. La col·lecció d'impresos la formen més de cent cinquanta mil programes de mà dels espectacles que s'han estrenat bàsicament als teatres de Catalunya des del 1860.

Indumentària. El fons de vestits és constituït per més de nou-centes peces, entre les quals destaquen els vestits i complements de l'actriu Margarida Xirgu, la ballarina Carmen Tórtola Valencia, l'actor Enric Borràs, el cantant líric Francesc Viñas, la soprano Victòria dels Àngels i la companyia Gelabert-Azzopardi.

Titelles i marionetes. El formen més de quatre-centes cinquanta peces. Destaquen les col·leccions de la família Anglès, de Didó, del titellaire H. V. Tozer i de la Companyia Foc Follet.

Fons pictòric. La col·lecció de quadres inclou un conjunt de més de dues-centes peces, entre les quals destaquen els dibuixos de Ramon Casas, els retrats dels Senyors Riquelme de Santiago Rusiñol o els olis de Marià Andreu.

Tecnologies de la informació i la comunicació i difusió del patrimoni

Pel que fa a les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), l'any 2007 el MAE era un centre poc avançat, que utilitzava una tecnologia obsoleta que no era de codi lliure (*open source*), que feia pagar per tots els serveis relacionats amb les noves tecnologies, que tenia el coneixement de les eines i dels

productes propis en mans d'empreses externes i que no disposava de cap enginyer informàtic.

En aquella època el MAE oferia:

- Més de vuit-centes carpetes de Windows amb més de trenta-set mil documents o imatges.
- Més de cinquanta bases de dades en *MS-Access* amb informació de les diferents col·leccions d'arxiu i de museu (més d'una base de dades per tipologia).
- Cap difusió del patrimoni a Internet.
- Un catàleg bibliogràfic en VTLS.
- Una hemeroteca digital en Knosys.

Projecte de canvi

La Direcció General de l'Institut del Teatre encarregà al MAE un canvi de gran magnitud centrat en dos aspectes: la difusió de patrimoni i la producció de serveis de suport a la docència i la recerca. L'objectiu era convertir-se en un centre d'informació modern i referent en els dos àmbits (en l'article s'exposa només el canvi relacionat amb la difusió del patrimoni).

Es va partir de la idea que el canvi passava per una aposta clara per les tecnologies de la informació (Guasch i Valls, 2013: 244-249) en tots els nivells de l'organització, per la qual cosa es van prendre decisions importants en tres àmbits: recursos humans, organització interna i recursos econòmics.

En l'àrea de recursos humans, es va optar per una decisió arriscada: amortitzar dues places de bibliotecari i crear dues places d'enginyer informàtic per tal de poder engegar el procés de canvi amb personal propi i vetllar perquè el coneixement que s'anés generant romangués dins l'organització.

Organització interna. Es va treballar amb intensitat i profunditat en la simplificació de processos, en la comunicació interna i en la transferència de coneixement, ja que era molt important que diverses persones poguessin assumir diferents processos i serveis i, que, a més, els poguessin fer amb menys temps i amb la mateixa qualitat.

Recursos econòmics. S'havia previst un augment pressupostari no permanent, sinó tan sols per iniciar el projecte. Per aquest motiu, es va apostar pel programari lliure per tal d'estalviar el cost de les llicències —calien diferents productes i les llicències corresponents, de manera que si no s'hagués optat pel codi lliure, els costos haurien estat insostenibles. Els recursos econòmics extraordinaris es van destinar a la creació d'un centre de dades propi.

Primera etapa (2008-2009): «Reacció»

Durant la primera etapa (2008-2009), l'objectiu era que, en el vessant tecnològic, es passés d'una situació en què es treballava sempre per urgència, arreglant només el que no funcionava, a una etapa de reacció, en la qual l'objectiu era planificar a curt i mitjà termini i complir la planificació i els objectius marcats per la Direcció General de la institució.

En aquest primer període de dos anys, es dugueren a terme aquestes accions:

- Es va redactar un pla estratègic TIC.
- Es va integrar el primer enginyer informàtic a l'equip.
- Es va comprar un programari molt utilitzat a Catalunya, el *CONTENTdm*, (malgrat que no era de codi lliure ni satisfieia bona part de les necessitats que teníem) per difondre, a Internet i en un temps breu, part dels fons museístics (escenografia, figurinisme i titelles). Es tractava d'una solució temporal, sobretot perquè l'eina no permetia gestionar la col·lecció ni preservar imatges, però era i és una eina molt fàcil d'adaptar a les nostres necessitats i donava un marge de dos o tres anys per endreçar internament les bases de dades i la informació i per comprar o desenvolupar un bon producte que satisfés les necessitats del MAE. Al final del 2008, s'iniciava la difusió del patrimoni a Internet amb aquesta aplicació, que, amb el nom *Escena digital*, mostrava més de setze mil documents i objectes.
- Es va apostar pel gestor de continguts Joomla per desenvolupar webs, com el web del MAE i els dels futurs estudiants per al servei de comunicació de l'Institut.
- Es va renovar el programari de l'Hemeroteca Digital amb el Dspace, un programari molt utilitzat a les universitats catalanes per a repositoris digitals. D'aquesta manera, es podria valorar si podia ser útil per a projectes més complexos.

Segona etapa (2010-2011): «Proacció»

Després d'haver complert la demanda de la Direcció General de començar a difondre patrimoni, amb el web i Escena digital (Institut del Teatre, 2013), es van poder planificar projectes menys atractius de cara a l'exterior, però força més complexos i de caire intern. Els projectes més destacats van ser la intranet, l'homogeneïtzació de la informació i de les metadades de les bases de dades *MSAccess* i la digitalització. Tots aquests projectes es consideraven bàsics per aconseguir una transformació real i una difusió quantitativa i qualitativa del patrimoni.

En aquest segon període (2010-2011) es van fer les actuacions següents:

- Es va revisar i afinar el pla estratègic TIC.
- Es va incorporar el segon enginyer informàtic.
- Es va desenvolupar el projecte de la intranet amb un gestor documental de programari lliure molt potent, l'*Alfresco*.
- Es va iniciar la recerca d'un bon programari per difondre el patrimoni. Es van visitar diverses institucions per conèixer repositoris digitals, com el Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) de Girona, la Fundació Joan Miró, la Universitat Politècnica de Catalunya i la Universitat de Girona.
- Es va desenvolupar un nou sistema d'informació sobre espectacles a Catalunya, una base de dades que havia de servir per injectar informació de forma automàtica a Escena digital.
- Es va treballar en la creació del centre de dades i en la virtualització dels servidors.
- Es va iniciar la participació en el projecte europeu ECLAP, que va comportar que els fons del MAE es visualitzessin en una nova plataforma europea (www.eclap.eu) i a Europeana.
- Es van homogeneïtzar les metadades i la informació de més de cinquanta bases de dades.
- Es va formar el personal subaltern perquè assumís una part important de la digitalització dels fons i es va iniciar la digitalització de l'arxiu fotogràfic.
- Es va donar suport a altres serveis de l'Institut mitjançant el desenvolupament dels webs de futurs estudiants i d'un projecte de recerca.

Tercera etapa (2012-2013): «Innovació»

Al final del 2011, la situació havia millorat considerablement. El MAE disposava de productes que cobrien diferents necessitats de comunicació, de difusió i d'organització interna: un web, una nova hemeroteca digital, un gestor documental intern i un producte per difondre els fons patrimonials. Tanmateix, no disposava, encara, d'una bona aplicació per gestionar les col·leccions de l'arxiu i del museu.

Després d'haver superat les dues primeres fases amb èxit, el MAE comptava ara amb l'experiència i la capacitat tècnica per afrontar el desenvolupament d'un projecte que culminés en un sistema d'informació integral —per gestió integral enteníem preservació d'imatges, catalogació i difusió dels fons—, ja que després de l'etapa de prospecció, estàvem segurs que cap producte del mercat responia a les necessitats del nostre centre.

Durant la tercera fase, els dos enginyers i part del personal tècnic es van dedicar quasi exclusivament a crear la nova plataforma, Escena digital 2.0 (Institut del Teatre, 2013), que havia de permetre tancar definitivament les més de cinquanta bases de dades en *MSAcces*, oblidar els disquets i discs durs amb còpies d'alta resolució (*tiff*), catalogar amb més rapidesa i, sobretot, compartir tota la informació dels fons amb la resta del món.

Es va partir de l'aposta que s'havia fet pel programari lliure i es van analitzar les tres grans plataformes que acaparaven gairebé el setanta per cent del mercat (Guasch, 2013: 37-50): *EPrints*, *DSpace* i *Fedora*. La primera plataforma feia anys que estava caient en desús i només presentava actualitzacions menors de tant en tant. La segona no cobria les nostres necessitats, tal com havíem pogut constatar, ja que l'havíem utilitzat per a l'hemeroteca digital. I la tercera era i és, de fet, un sistema d'emmagatzematge d'objectes digitals, sense capa de presentació ni de catalogació. Tot i que l'ajuda que hauria suposat no era gens menyspreable, es va considerar que per desenvolupar un sistema plenament funcional a partir d'aquest sistema calien moltíssimes hores de feina.

Gràcies a l'anàlisi anterior, vam saber que tant *DSpace* com *Fedora* es trobaven sota el paraigua d'una organització anomenada *DuraSpace* (Duraspace, 2014). Aquesta organització, juntament amb algunes universitats de renom com Virgínia, Hull, Nôtre Dame, Penn, Columbia, Stanford, per posar-ne alguns exemples, havien creat un nou projecte de codi lliure, l'*Hydra* (Duraspace, 2014). Es tractava d'un producte que ofería totes les opcions habituals, però que, a més, proporcionava funcionalitats d'un valor afegit i no tenia cap limitació que pogués afectar futurs desenvolupaments; a més, no calia implementar-lo des de zero. En resum, els responsables tècnics d'aquestes universitats estaven col·laborant en la creació d'una sèrie d'eines prou potents per tal que cada un pogués construir el seu propi repositori de manera senzilla.

El producte combinava la flexibilitat que necessitàvem i l'agilitat que suposava no haver de crear quelcom del no-res. Entre els molts beneficis que ofería, destacaven una interfície web molt atractiva i fàcil de personalitzar, l'ús de tecnologia d'avantguarda, un rendiment extraordinari (*Fedora* com a repositori d'objectes digitals; *SOLR*, com a índex per a les recerques; *Blacklight-plugin RoR*, per a les funcionalitats del *Retrieve*, i un *HydraHead (Gemma-Ruby)*, que proveïa les funcionalitats de *Create*, *Update* i *Delete*). Ofería connectors i ginys que enriqueixen el ventall de funcionalitats, permetien emmagatzemar i reproduir tot tipus de formats multimèdia i es basaven en models de continguts flexibles gràcies als quals es podien construir models de dades ajustades a les nostres necessitats.

Òbviament, no tot podien ser avantatges. A continuació, en destaquem els inconvenients:

- El MAE no disposava de cap professional amb prou coneixements per desenvolupar en *Ruby on Rails (RoR)*, de manera que calia tenir en compte una corba d'aprenentatge més pronunciada i era difícil estimar amb prou exactitud la durada del projecte.
- Tot i que la comunitat que hi havia darrere d'aquest projecte la formaven universitats amb llarga experiència en l'àmbit de la gestió documental, era molt reduïda, ja que a penes constava de deu membres.

Tanmateix, després de valorar-ho detingudament, es va considerar que era el producte més adequat. Mentre l'equip bibliotecari desenvolupava el document de requeriments funcionals, talment com si s'encarregués el projecte a una empresa externa, i treballava en la unificació del model de metadades, els enginyers es van submergir en el producte i van aprendre els llenguatges de programació i les tecnologies que no dominaven.

La unificació dels diferents models de metadades de les col·leccions en un únic esquema assentat en l'estàndard Dublin Core (DC) no va ser una tasca senzilla, però l'esforç de síntesi realitzat es va traduir ben aviat en una major eficiència en els processos interns. Tot i que pot semblar un tema menor, aquesta millora productiva incrementà la ràtio de catalogacions per persona i, consegüentment, va significar un estalvi econòmic.

Definir el plec de requeriments funcionals amb la definició de tots els elements de la interfície de consulta, el *front-end* (elements de la *home*, cerques simples i avançades, llistats de resultats, model de fitxa que es visualitza...), i de tota l'eina d'administració i de gestió o *back-end* (altes, baixes, modificacions, gestió d'autoritats, estadístiques, accessos per diferents tipologies d'usuaris...), tampoc no va resultar fàcil. No obstant això, per desenvolupar l'aplicació en un període de temps curt calia que, un cop coneguessin l'eina, els enginyers poguessin treballar sense interrupcions. Per experiència, sabíem que quan el desenvolupament és intern, és fàcil fer canvis i replantejaments constants i que els projectes s'allarguen fins a límits insostenibles i poc satisfactoris per a tothom.

Tot i les dificultats, el projecte va reeixir. Al final del 2013, es posava en funcionament la nova eina d'Escena digital (Institut del Teatre, 2013), que aplegava tota la informació de les col·leccions de les nostres bases de dades internes i més de vint-i-cinc mil imatges (Guasch i Valls, 2013).

Conclusions

El projecte de canvi ha durat més del que s'havia previst inicialment. Han estat sis anys de treball intens amb l'objectiu de transformar el MAE en un centre modern obert al món i en un referent en la difusió del patrimoni escènic català.

Ha estat un període llarg ple de canvis. No tots els membres de l'equip van saber adaptar-se amb rapidesa als nous formats, productes i tecnologies del segle XXI, però crec que ara tots subscriurien que l'esforç ha valgut la pena, perquè ara el MAE treballa amb tecnologia del segle XXI, disposa d'una sola aplicació per a totes les col·leccions d'arxiu i museu en què es cataloguen les peces i els documents, es puguen les imatges de preservació i es difonem imatges i informació sobre les peces.

La tecnologia permet que siguem molt més eficients i que el temps de catalogació s'hagi reduït considerablement, com també el temps que es dedica a preservar les imatges. La gestió de les imatges requereix poc temps, s'insereixen a l'aplicació imatges d'alta resolució (*tiff*) i de forma automàtica l'aplicació ofereix un format de difusió (*jpeg*) i una miniatura.

Quan Hydraproject va oferir al MAE participar en el projecte, va ser un moment molt gratificant per a tot l'equip, perquè som un centre petit d'un país petit. L'oferiment va ser un reconeixement, per damunt de tot, per als dos enginyers informàtics que des de l'inici van demostrar ser uns professionals excel·lents, però sobretot uns professionals valents, creatius i amb molt talent.

Ara el nostre objectiu més immediat es fer créixer cada dia la nova *Escena digital* (Institut del Teatre, 2013), el nostre dipòsit digital en què es poden consultar i veure, no senceres encara, les col·leccions d'escenografia, de figurinisme, de titelles, de cartells, de fotografia, d'indumentària i d'art gràcies a un sistema de cerca i de filtres molt potent i ràpid.

A llarg de l'any 2014 s'han injectat més de vint mil imatges, una part molt important fruit de la digitalització interna de l'arxiu fotogràfic.

Durant els propers anys el nostre repte és digitalitzar tot l'arxiu fotogràfic i iniciar la catalogació i digitalització de la col·lecció de programes de mà, alhora que afrontem nous reptes, com, per exemple, l'enriquiment descriptiu amb el suport de tots els afeccionats al teatre, la interrelació de l'Escena digital amb una base de dades d'espectacles per tal de reduir els temps de catalogació i un nou producte per a les gravacions dels espectacles que ja té nom: Memòria audiovisual de les arts escèniques catalanes.

Bibliografia citada

- DURASPACE (2014) Disponible a: <https://wiki.duraspace.org/display/hydra/The+Hydra+Project> [Consultat el 12 desembre de 2014]
- GRAELLS, G.-J., (1990) *L'Institut del Teatre 1913-1988; història gràfica*. Barcelona, Diputació de Barcelona.
- GUASCH, R., (2013) «Les TIC com a font de millora contínua» dins *Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques. Institut del Teatre / Documentation Centre and Museum of Performing Arts. Institut del Teatre*. Barcelona, Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona.
- GUASCH, R. i A. VALLS, (2013) «Escena digital 2.0, repositorio del Museo de las Artes Escénicas (MAE)». *El Profesional de la Información*, vol. 22, núm. 3.
- INSTITUT DEL TEATRE, (2013). «Escena digital» dins *Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques. Institut del Teatre. Diputació de Barcelona* [en línia]. Barcelona. Disponible a: www.cdmae.cat.
- VALLS, A., (2013) «El MAE: objectius, serveis i col·leccions» dins *Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques. Institut del Teatre / Documentation Centre and Museum of Performing Arts. Institut del Teatre*. Barcelona, Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona.

